

ТЕЛЕСҰХБАТ – ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ІЗДЕНІС

Молдахан Кәріпбайұлы

*Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық
университеті тележурналистика
кафедрасының аға оқытушысы*

Это, несомненно, один из основных психологических факторов, определяющих в значительной степени весь творческий и технологический процесс телевизионного интервью. Об этом ведет речь в данной статье автор.

Undoubtedly one of the basic psychological factors determining substantially all creative and technological process a intervul bodyregissupi. The author talks in given clause about it.

Телесұхбат – сөйлеу үлгісіндегі сөз бен шешендік өнердің кәсіби қызметтегі көрінісі. Шаршы алаңға шығып жар салу мен шарайнаға қарап әлемге үн қату екі түрлі дүние. Шағын топтың алдында шыр айналып, сыныңды танытқаныңмен шыныңды ұқтыра алмайсың, ал телеарна терезесінен бас сұқсаң, мәшһүр жұртқа сырыңды алдырасың. Сенің болмыс – бітіміңнен, білім – білгірлігіңмен, қимыл – қозғалысыңнан әдеп пен әдеміліктің эстетикалық тұтастығы танылып, сөз жүйесінің бірінғайлылығынан кәсіби шеберліктің исі аңқып тұруы шарт. Сондықтан:

Бірінші; Журналист шығармашылық тұлға екенін есте ұстау.

Екінші; Тақырыпты таңдау тәсілін үйрену, ол үшін қоғамдық ағымды зерделеп отыруы шарт.

Үшінші; Сұхбат берушіге психологиялық ықпал жасай отырып, ой тереңіне, тақырыпты ашу мүддесіне үңілу, соған икемдеу,

ауытқымаушылық бағытын іштей қадағалау. Сұхбатта әңгіме ширай түскен сайын, көңіліңе ұялаған сауалдар лек-легімен төгіледі. «Тіл–көңілдің тілмәші», («Ақылдың кені» 68б. Алматы «Ана тілі» баспасы ЖШС 2008, 216б)-деп С. Дөнентаев айтқандай аудиториялық, студиялық бірнеше топтық жүздесулер барысында сөйлеушілер шешендік арынмен, дәстүрлі мәдени ағыммен саналы сөз, салмақты ой, салмақты пікірлерін ортаға салса, көрермен жұртшылық та арнаға жылулық танытып, сөз өнеріне, салт-санаға, ұлттық қасиеттерге деген ұмтылушылық иіні арта түседі.

Сұхбаттасу – суреттеу емес, көркемдеу емес. Тілдесу арқылы берілетін ілтипат сезімнің мәдени мәндес ой жинағының төркіні. Телесұхбат терезесіне екі адамның бір-біріне телміре телінуі көрерменіне еш көркемдіктің есігін ашып бере алмайды. Тек ескеретін жәйттер бар. Олар, бірінші телесұхбат көрініске құрылған жүздесу. Екіншіден, тақырыптың өзектілігі мен айтылар сөздің ептілігі, кәсіби тереңдігі. Үшінші, жетекші ой нысанасының дәлдігі. Ал, егер көрсетілім сұхбат бейнеқатар ретінен тізбектелсе оның көркемдік құрал түріндегі қабылдануы сұхбаттың құндылығын арттырады.

Идеологиялық насихаттылығы көрермен ықыласын аударып, зерделі тұжырым жасауына тағылымы тисе, әлеуметтілігі мен өнегелілігі шындық тұрғысынан дәйектелене түседі. Олай деуімізге зеріттеуші ғалым Н. Омашевтың мына сөзі негіз болады. «Сұхбат дегеніміз – диалог... Жауаптасуда ой мен ой жарысады, сөз бен сөз бәсекелеседі. Пікірлесу ойды пісіреді, сананы жетілдіреді, қоғамның кем-кетігін байқатады, заман ағысын аңғартады...» - дейді. (Омашев Н. «Қазақ журналистикасы», 1т. 319б. Алматы: «Таймас» баспа үйі, 2008.-352б.) Демек, сұхбат шешіліп сөйлеудің шешендік өнердегі үлгісі.

Тақырып таңдау да өнер, ал тақырыпты тарату әңгіме желісіне орай құштарлықты оятып, мазмұнның тұтастығына нұқсан келмейтіндей ырғақ көшіне ілеседі. Шабытқа шабыс қосылып, сұхбат өнерінің жұлдызы жана түседі. Телеарна мәдениетіндегі дәстүрлі формаға айналған телесұхбатқа жұртшылықтың тартылуы да экран құрамының бірлігін, яғни сөз, сөйлеу, қимыл, көрініс, тағы басқа элементтердің мол қоры әлеуметтік талдауға ұласып, күнделікті тіршіліктегі құбылыстарға объективті тұрғыдан психологиялық талдауға мән беріледі. Әңгіме өрісін кеңге тартатын дүниетанымдық зерде тұтастығы сұхбаттың стилін дамытып, қоғамдағы тарихи дәуірдің көрсеткішіндей

тасқа, таспаға басылады. Алайда, экран үстіндегі процестің жеделдік танытуы кері әсері мен ой тізгінін жоғалтып, эстетикалық талаптан да шыға алмай қалады. Бара-бара бұл әдетке айналып, түсінік пен ұғымның бірлігін бұзады. Мысалы, бүгін де телесұхбаттың дәстүрлі жолы қалай бұрмалануда? Мәселен, евродуманның ойсыз ыру-тыру мен орынсыз сөз, рабайсыз ыржаққа айналып кетуі ешқандай философиялық мәнге де, әлеуметтік көңіл-күйге де ертеңгі тәбәрік етер тәлімге де жанаспай қалды. Тек бүгінгі күнмен, осы шақпен ғана шектелді. Демек, арзан күлкінің алдамшы ойынына ойысқан телесұхбат озық тәжірибеге сүйенген элементтің жоғалуы ғажап емес екен.

Кез-келген көрермен үшін алғашқы элемент – сөз. Әр сөздің энергиясы бар екенін ескерсек, оның тыңдарман көпшіліктің жіті қадағалауында болатынын естен шығармау ләзім. Сұхбат алушы автор да кейіпкерінің сөз ырғағын, сөйлем құрылымын, қимылын бақылай отырып, қолдау көрсетеді. Айтар ойын мақұлдап, толықтырып, образдық кескінін идеялық көркемдікпен жетелеп отырады. Ал, дүбірлі хабардағы сұхбат – көпшілікке ортақтақырыптағы еркін әңгіме-дүкен формасында танылғанымен пікір қиғаштығы мен тәжікелесу етек ала бастағанда топтың тізгінін берік ұстау сұхбат алушының негізгі функциясына айналады. Жанрлық сипаты жағынан телеәңгіме, телемаслихат үлгісінде көрінгенімен тақырып желісін үзбей, негізгі түйін төңірегінде ой толғауға бағыттап, аралық қатынасты кәсіби қатарда ұстау да сұхбаттасушы үшін еларалық елшілік жүгін арқалағанмен тең. Бірнеше топтың қилы пікір-ескертпелері қарсылық қағидаларын жымдастыра жалғастырып, бірді сабырға, екіні салқынқандылыққа тарту кез-келген сұхбат алушы, жүргізушінің аудиторияны игерудегі қабілет-дарынына сын. Студияға шақырылған қонақтар бір-бірімен ашық жарқын амандасып кіріп, сұхбат-хабардан соң тоңмойынға айналып, кірбің қабақпен қайтса межелі мақсаттың жүзеге аспағаны. Керісінше қарсылықты көзқарастың екіншіге ықпал етіп, көрермен қауымға рухани серпін берсе, жаны марқайып, ілгерілеуіне түрткі болады. Студия драмалық мотивтен емес, сахналық саңлаудан емес шығармашылық тосын ой-толғанысының, актуальды мәселенің тиімді шешімдерінің айтылар сәтіндегі дара пікір мен тұлғалық образдардан тұрады. Сондықтан да ол миллиондар күнде тұтынатын, тамашалайтын көрініс пен қимыл қозғалыстың, сұхбат өнерінің, құбылыс пен оқиға, дерек пен тілдесудің ұжымдық орталығы. Осы орайда профессор

Қ. Тұрсынов: «Телесұхбат – публицистиканың ақпараттық жанрлар тобына кіреді... телеэкранда сұхбат жанры айырықша орынды иемденеді... сұхбат – теледидардың сан алуан түрлерінде үздіксіз кездеседі», – дейді. (Құдайберген Тұрсын «Қазақ тележурналистикасы: қалыптасу, даму проблемалары» 174 б.) (Алматы: «Білім» баспасы, – 352 б.) Демек, телеарналық сұхбаттың жан-жақтылығын лайықты тәсілмен қолданар болсақ, заман ағымына сай кәсіби салалық журналистиканы игеру талабы туды. Қоғамдық тұтастықтың әлеуметтік-экономикалық, тарихи-танымдық, әлеуметтану, еларалық және ішкі саяси құрылымның негізін тану белсенділігін арттыруда салааралық шығармашылық бірлестігінің талдау қорытындысына қол арту телесұхбаттағы жаңа үрдіске айналады. Мұның маңызы тақырып әңгіме барысында идеялық мазмұнмен ғана шектелмейді. Маманның терең деректілік пайымы өнер мәдениетіндегі мінез

көркінің ұштасуы да эфирлік сұхбаттың өрісін кеңейте түседі. Редакторлық ізденістің нышаны телесұхбаттасушы тарапынан қаншалықты үндестік табады. Осының өзін айырып білуде орасан дайындық пен бірлескен топтың жұмыс жоспарын неше мәрте өзгеріске ұрындырады. Себебі сұхбат телеарнада көрерменге ықпал ететін экран тілі шынайылық көрінісін дәлелдейді. Маманның тақырыпқа тартылуы, қонақтардың әсерленуі, қасы-көзінің қиюласып, бет әлпетіндегі әр түрлі эмоциялық құбылыстардың реакцияға түсуі сұхбаттағы қызығушылықты тудырады. Бірақ, мұндай жетістікке редактор мен режиссердің, оператор мен техникалық мамандардың шеберлігі негізінде ғана қол жеткізесің. Сонда ғана телесұхбат диалог болып қана қалмайды. Телеөндірістің эфирлік өніміне айналған саналы да сапалы биік өнер шығармашылығына жол ашады.

